

БОРЕЙКО

Володимир Іванович
Vib28@mail.ru

УДК 338.33

ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ПРОБЛЕМ УКРАЇНИCAUSES AND WAYS SOLUTION OF CURRENT ECONOMIC PROBLEMS IN
UKRAINEд.е.н., проректор з
наукової роботи,
Міжнародний економіко-
гуманітарний
університет імені
академіка Степана
Дем'янчука

In this article the theoretical justification of the causes and feature of modern economic crises is investigated, the causes of the current economic crisis in Ukraine are revealed. It is proved, that the basis for overcoming the consequences of the financial crisis and the rise of the national economy should be the efforts of the state and market mechanisms with overcome the problems that caused the crisis. It is shown, that for this, state should effectively use tax, budget, banking and credit mechanisms.

В статті досліджено теоретичні обґрунтування причин і особливостей виникнення сучасних економічних кризисів і розкрито причини нинішніх економічних неурядиць в Україні. Обґрунтовано, що в основі подолання наслідків фінансово-економічного кризису і підйому національної економіки повинні лежати зусилля держави і ринкових механізмів з подолання цих проблем, які викликали кризу. Показано, що для цього, держава повинна ефективно використовувати податкові, бюджетні та банківсько-кредитні механізми.

В статті досліджено теоретичні обґрунтування причин і особливостей виникнення сучасних економічних криз та розкрито причини нинішніх економічних негараздів в Україні. Обґрунтовано, що в основі подолання наслідків фінансово-економічної кризи та піднесення національної економіки повинні лежати зусилля держави і ринкових механізмів з переборювання тих негараздів, які викликали кризу. Показано, що для цього, держава повинна ефективно використовувати податкові, бюджетні та банківсько-кредитні механізми.

Ключові слова: економічна криза, національна економіка, податки, бюджет, кредит

Ключевые слова: экономический кризис, национальная экономика, налоги, бюджет, кредит

Keywords: economic crisis, national economy, taxes, budgeting, credit

ВСТУП

Протягом двох останніх століть світова економіка та окремі країни неодноразово переживали економічні кризи, які спричинилися до падіння виробництва та зuboжіння населення. Однак, через досить нетривалий період (найдовше тривала Велика депресія 1929-1933 років) економічне зростання відновлювалося а нові досягнення в науці і техніці дозволяли підняти соціально-економічний рівень розвитку країн на нові висоти. Водночас зростав рівень життя населення та підвищувалися соціальні стандарти.

Тому, після початку в Україні фінансово-економічної кризи у другому півріччі 2008 року в населення було сподівання на те, що вона також буде нетривалою. Проте, ось уже шостий рік національна економіка не може досягнути докризових показників а рівень життя населення погіршується.

Зазначене спонукає нас до проведення дослідження причин виникнення сучасних економічних проблем та пошуку шляхів їх розв'язання.

Аналіз попередніх досліджень

Тривалий період кризи, а потім стагнації національної економіки привернув до себе увагу багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких

слід виділити роботи О. Амоші, О. Барановського, Є. Боброва, Т. Вахненко В. Гейця, А. Гриценка, І. Дорошенка, В. Корнеєва, О. Кузьміна, Е. Лібанової, І. Луїної, Ю. Макогона, В. Маневича, В. Новицького, Ю. Пахомова, І. Родіонової, Ж. Сапір, В. Ткаченка, А. Чухна.

Проте, цим відомим вченим не вдалося спрогнозувати тривалість нинішньої кризи ні в світі, ні в Україні. Так, французький вчений Ж. Сапір в 2008 році писав: «Країни Східної Європи можуть до кінця 2008 – початку 2009 р. перенести різкий спад, ускладнений значним «рамковим ефектом» [1, с. 91]. Однак, передбачити, що криза триватиме до 2014 року і ще невідомо скільки, він не зміг.

В 2009 році, аналізуючи перспективи розвитку національної економіки та її здатність повертати зовнішні кредити, В. Геєць відмічав, що: «... Україна у вересні 2010 р. не встигне ще вийти з поточної кризи і вже змушена буде почати погашати даний кредит» [2, с. 20]. Проте, і він не міг передбачити, що криза триватиме ще не менше п'яти років.

**ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Метою нашої статті визначено дослідження причин та шляхів розв'язання нинішніх соціально-економічних проблем України.

Відповідно до визначеної мети сформульовані такі завдання роботи:

- дослідити теоретичні обґрунтування причин та особливостей виникнення сучасних економічних криз;
- розкрити причини нинішніх економічних негараздів в Україні;
- обґрунтувати необхідність поєднання зусилля держави і ринкових механізмів для переборювання тих негараздів, які викликали кризу;
- запропонувати податкові, бюджетні та банківсько-кредитні механізми розв'язання сучасних економічних проблем України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

XX століття внесло кардинальні зміни у розвиток національних економік в ринкових умовах господарювання. Виникнення потужних транснаціональних компаній та монополізація світової економіки спричинилися до швидкого перенесення кризових явищ з однієї країни до інших, збідніння більшої та збагачення меншої частини населення.

Тому, відомий український економіст М.І. Туган-Барановський до причин кризових явищ та суспільних конфліктів відносив:

- поділ людського суспільства на багатих і бідних, або маєткова нерівність;
- зростання витрат на утримання державних структур та непрацюючої частини населення;
- насильство та боротьбу між різними класами;
- експлуатацію робочого класу непрацюючою частиною суспільства;
- намагання корпорацій нагромадити необмежений капітал та уникнути оподаткування;
- обмеження в зовнішньоекономічній діяльності шляхом запровадження протекціоністських заходів;
- заміну металічних грошей на паперові;
- укрупнення підприємств, виникнення трастів та картелів [3, с. 63-140].

Дж. М. Кейнс, який був свідком Великої депресії 1929-1933 років, пояснював економічні кризи недостатньою платоспроможністю споживачів: «Одна лише недостатність ефективного попиту може привести і часто приводить до припинення росту зайнятості ще до того, як буде досягнуто рівня повної зайнятості. Недостатність ефективного попиту заважатиме росту виробництва» [4, с. 75].

Дослідження причин кризових явищ світовими та вітчизняними економістами продовжується і в нас час, оскільки, не зважаючи на наявність різноманітних теорій та практичних рекомендацій, уникнути їх не вдається. Більше того, в останні десятиліття частота та тривалість кризи зростають.

Причиною такої ситуації, на думку В.А. Ткаченка, є невідповідність між різними елементами структури національної економіки: «Простіше кажучи, безпосередніми причинами кожної конкретної кризи в економіці може бути невідповідність потребам її поступу власних технологічної, галузевої, відтворювальної, інституціональних структур» [5, с. 200].

При чому, автор наголошує, що причинами зрушень в економіці є ендегенні та екзогенні

фактори. Для національної економіки ендегенними факторами є рівень інфляції, курс національної валюти, висока відсоткова ставка за кредитами та платоспроможний попит, екзогенними: кон'юнктура світових ринків, економічна політика інших країн і різноманітних міжнародних об'єднань та організацій, природні умови суспільного виробництва.

На думку В.М. Гейця кризові явища, які супроводжували економіку України в останнє десятиліття XX століття пов'язані з:

- неврахуванням вітчизняними трансформаторами того факту, що з початком XX століття у світовій економіці розпочався перехід від режиму вільної торгівлі до панування монополій;
- втратою державою контролю за процесами суспільного відтворення;
- неконтрольованою приватизацією, яка спричинила «збагачення мізерної частини нації при одночасному зубожінні гігантської маси населення»;
- галопуючою інфляцією та придушенням її монетарними методами, що разом лишило підприємств обігових коштів, а населення заощаджень і необхідного для власного відтворення рівня заробітної плати;
- політичною нестабільністю в країні;
- відсутністю науково-обґрунтованої економічної теорії трансформаційних перетворень [6, с. 267-280].

Світова фінансова криза 2008–2009 років знову посилила зацікавленість провідних економістів у дослідженні зазначеної проблеми. Так, А. Чухно вважає, що відмінність у протіканні світової фінансової кризи 2008–2009 років пов'язана з глобалізацією світового господарства; насиченням економіки суспільства новими видами техніки і технологіями, які забезпечували багаторічне піднесення економіки більшості країн; швидким розвитком інформаційно-технологічного способу виробництва; невідповідністю приватних інтересів корпорацій і банків та інших господарюючих суб'єктів національним інтересам; дисбалансом між виробництвом та споживанням [7, с. 5-8].

Узагальнюючи наведені вище теоретичні положення і висновки провідних світових та вітчизняних науковців слід висвітлити власне бачення причин виникнення кризових явищ в світі та нашій країні. На нашу думку, в основі сучасних економічних негараздів України лежить нездатність ринку і держави регулювати надзвичайно складні процеси, які відбуваються в економіці з початком виходу на авансцену промисловості, транс національних компаній, природних та штучних монополій, ускладненням капіталістичних відносин і укрупнення капіталу. Неконтрольоване зростання багатства невеликої групи багатіїв, не тільки спричинило збідніння більшої частини населення нашої країни, а й зумовило тотальну корупцію, «тінізацію» значної частини економіки та виведення фінансових ресурсів в офшорні зони.

До того ж, нездатність українського Уряду справитися із зазначеними чинниками та неадекватна політика Національного банку України посилили недовіру та паніку серед іноземних і вітчизняних інвесторів та населення, відтік іноземних інвестицій до

материнських банків та витіснення вітчизняних товарів з іноземних ринків конкурентами.

Тому, в основі подолання наслідків фінансово-економічної кризи та піднесення національної економіки повинні лежати зусилля держави і ринкових механізмів з переборювання тих негараздів, які викликали кризу. При цьому, держава повинна спиратися на досягнення економічної науки, практичний досвід в сфері управління національним господарством та новітні наукові відкриття. До того ж, вітчизняним урядовцям важливо зосередитися на подоланні екзогенних проблем, вплив яких на соціально-економічні процеси посилюється із зростанням глобалізації світового господарства.

Зростання державних витрат, виникнення крупних компаній та монополій, нездорова конкуренція, нерівномірність наукових відкриттів, часовий лаг, потрібний для впровадження нововведень, вимагають державного втручання для залучення інвестицій та збалансування розвитку економіки. Для цього держава повинна ефективно використати наявні в її розпорядженні податкові, бюджетні та банківсько-кредитні механізми.

Світова практика діяльності країн в кризових ситуаціях показує, що першочерговим заходом для відновлення економічного зростання в Україні повинно бути здешевлення кредитів для всіх суб'єктів господарювання. Для цього, Національному банку України необхідно, за прикладом своїх зарубіжних партнерів, знизити облікову ставку до нульового рівня. Водночас, законодавчо потрібно затвердити маржу комерційних банків за кредитними операціями 4-5 %. Це дозволить, при планованій річній інфляції також на рівні 4-5 %, надавати кредити всім бажаючим під 10 % річних.

Іншим заходом, який здатен суттєво посприяти відновленню економічного зростання в країні є залучення іноземних інвестицій. Проте, за нинішньої нестабільної політичної ситуації, масової корупції та правової незахищеності, зарубіжні інвестори не проявляють бажання інвестувати свої кошти в українську економіку. Тому, для зміни такої ситуації потрібні неординарні кроки нашої держави. На нашу думку, одним із таких кроків може стати звільнення на п'ять років від сплати податку на прибуток підприємств іноземних інвесторів, які на цей термін інвестуватимуть свої кошти в національну економіку.

Важливим гальмуючим фактором, який протягом тривалого періоду не дозволяє українській економіці подолати наслідки фінансово-економічної кризи, є високий рівень її «тінізації». За оцінками окремих спеціалістів сьогодні біля 50 % національної економіки працює в «тіні». До цього спричинилося високе податкове та соціальне навантаження на платників податків. Проте, якщо в останні роки Україна вдалася до зниження ставки податку на прибуток підприємств з 25 до 19 % (в наступні роки її планується знизити до 16 %) та задекларувала зниження ставки податку на додану вартість з 20 до 17 %, то соціальне навантаження (близько 40 %) в Україні є одним із найвищих в світі.

Тому, для легалізації «тіньового» бізнесу, що дозволить збільшити податкові надходження до

державного та місцевих бюджетів, нашій країні необхідно знизити ставку соціального навантаження до 20-21 %, тобто вдвічі. При чому, на нашу думку, це більш важливо ніж зниження податкового навантаження. Отже, держава повинна надати пріоритет зниження ставок єдиного соціального внеску перед зниженням ставок податку на прибуток підприємств і податку на додану вартість.

В сукупності, створення умов для того, щоб кредитні ресурси були доступними для підприємств, залучення іноземних інвестицій на довготривалі строки і легалізації «тіньового» бізнесу, дозволить подолати нинішні проблеми української економіки та відновити її зростання. Проте, слід зазначити, що, при не усуненні корупції в органах державної влади та не зменшенні розшарування в доходах різних груп населення, всі заходи будуть марними.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що причинами посилення кризових явищ в ХХ і ХХІ століттях та сучасних невдач української економіки є розвиток транснаціональних компаній, монополізація ними світових ринків, велике розшарування у рівнях доходів між різними верствами населення та нездатність держав ефективно вирішувати питання управління національними економіками в нових умовах. В Україні кризові явища поглибилися неадекватними діями Уряду та Національного банку.

Для усунення сучасних проблем і відновлення економічного зростання, Україні необхідно зробити доступними для підприємств кредитні ресурси, створити сприятливе середовище для довготривалого залучення іноземних інвестицій, зниження соціального навантаження і легалізації «тіньового» бізнесу.

Література

1. Сапір Ж. Наскільки тяжко, наскільки довго? / Ж. Сапір // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 73–93.
2. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5–23.
3. Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний / М.І. Туган-Барановський. – К.: Наукова думка, 1994. – 263 с.
4. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей / Дж.М. Кейнс. – К.: АУБ, 1999. – 189 с.
5. Ткаченко В.А. Соціально-економічна еволюція структурних зрушень в економічних системах: Монографія / В.А. Ткаченко. – Д.: ДУЕП, Моноліт, 2008. – 256 с.
6. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи). Інститут економічного прогнозування / За ред. академіка НАН України В.М. Гейця. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
7. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4–18.